

TOMA SPĂTARU (Constantin R. Crișan)

BY BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ · PUBLISHED 16 NOIEMBRIE 2020 · UPDATED
13 NOIEMBRIE 2020

wpsso pinterest pin it image added on 2021-02-10T12:58:14+00:00 .wpsso-
pinterest-pin-it-image

Scriitor

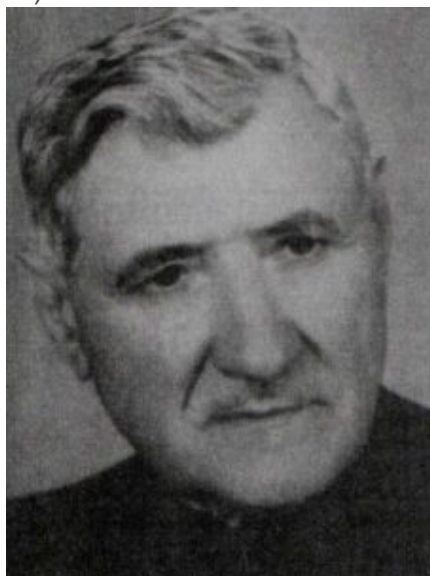
Cronologie:

16 noiembrie 1902 – se naște, într-o familie de țărani plugari din Buda-Corbița (aproape de Tecuci), Constantin Crișan.

1911-1915 – urmează cinci clase primare la școala din satul natal, avându-l ca învățător pe Pârveu (viitor personaj în romanul Zbateri).

1915-1921 – finalizează cursurile Școlii Normale din Bârlad, perioadă în care frecventează ședințele Academiei Bârlădene (C. Tutoveanu, Al. Vlahuță, I. Valerian, G. Palady, T. Pamfile, ș.a.) și devine membru al Societății Culturale „Avântul”.

1921-1923 – în urma unor examene de diferență, urmează și absolvă cursurile Seminarului Teologic din Iași (prima promoție). Sunt anii cu activitate culturală intensă (teatru, serbări) și ai primelor versuri publicate în reviste locale: „Fluieră vânt” (Huși), „Zorile” (Huși), „Cosânzeana” (Cluj), „Miorița” (Galați), „Scrisul nou” și „Graiul nostru” (Bârlad), „Licăriri” (Câmpulung), „Furtuna” (Focșani) ș.a.

Iulie 1923 – ocupă postul de preot paroh al Parohiei Valea Șoșii, comuna Poduri, județul Bacău și, din luna septembrie a aceluiași an, este învățător la Școala primară din Poduri.

13 iulie 1925 – în familia preotului și învățătorului Constantin R. Crișan se naște Radu Crișan (viitor poet, m. 1975). În același an, înființează, la Poduri, Căminul Cultural „Renașterea” și tipărește predica Patima (Moinești, Cercul Pastoral, 1925).

1926 – tipărește broșura Unirea (Lugoj, Editura Baci, 1926). În plan politic, optează pentru partidul lui Octavian Goga, excluzând liberalismul dintre posibilele apropieri.

1927 – după ce urmează doi ani la Facultatea de Teologie din București, se retrage din pricina examenului de ebraică. Publică, sub diverse pseudonime, versuri și proză în „Cosânzeana”, „Scrisul nostru”, „Crizantema” ș.a. Publică Trei conferințe (Moinești, 1927). Debutază editorial cu volumul de psalmi Cântarea Mântuirii Mele (Moinești, 1927). În „Bacăul”, nr. 29, din 24 octombrie 1927, N. C. Munteanu-Muntmarg semnează recenziile cărții.

1928-1931 – ani literari prolifici, scriind versuri, proză, teatru. Colaborează la „Cronica Romanului”, „Bilete de papagal” (îl cunoaște pe Tudor Arghezi), participă la numeroase manifestări cultural-literare. Îi cunoaște pe Al. Gheorghiu Doinaru, I.I. Stoican, George Bacovia, Agatha Grigorescu Bacovia, Grigore Tăbăcaru, Alexandru Șendrea ș.a.

1930 – publică volumul de versuri Bucurii (Moinești, Editura I. Keyla, 1930). Tot din acest an datează cea mai bună lucrare dramatică a sa, Nașterea Domnului și scrie romanul, rămas în manuscris, Aripile plecate.

1931 – sub egida Căminului Cultural „V. Alecsandri” din Moinești, scoate revista „Orientări”, la care publică intelectuali din toate partidele, inclusiv evrei: G. Tutoveanu, B. Jordan, D. Iov, Mihai Chirnoagă, Eusebiu Camilar, ș.a.

1932 – prima reuniune festivă ale Revistei și Asociației Culturale „Orientări” la Moinești, o mare sărbătoare culturală. Este introdus în „Antologia Scriitorilor Învățători”.

1933 – îl cunoaște pe Nichifor Crainic. Prima apropiere (accidentală) de legionari.

1935 – atras de elementele legionare, îl cunoaște pe Ion Zelea Codreanu.

1936 – obține gradul II în învățământ.

1937-1938 – revista „Orientări” capătă în mod pronunțat o orientare de dreapta.

1940 – în timpul rebeliunii legionare, este numit pentru câteva luni inspector școlar județean la Bacău.

1941-1944 – activează în Parohia Grigoreni, unde este și învățător.

August 1944 – este numit inspector școlar și bisericesc la Bacău.

Noiembrie 1944 – internat pentru câțva timp la Tg. Ocna.

1944-1945 – ia parte la constituirea „Frontului Plugarilor”, organizează comitete sătești, face reformă agrară, este director al Școlii de Cadre la Bacău și Piatra Neamț, participă ca delegat la congrese, îl cunoaște pe Gheorghe Gheorghiu-Dej, colaborează la „Înainte”, „Luptătorul”, „Steagul roșu” din Bacău, scrie și regizează piese muncitorești. În 1945 este preot la Holt, lângă Bacău.

1946-1950 – colaborează cu proză și versuri la „Gazeta literară”, „Frontul plugarilor”, „Contemporanul” ș.a.

Decembrie 1950 – este preot la Sohodol, lângă Bacău.

15 aprilie 1952 – 1 septembrie 1954 – este arestat de către comuniști și trimis la Canal.

1954 – reîntors acasă, oficiază ca preot la Parohia Ruș-Ciutea, lângă Bacău.

1955-1958 – colaborează la „Plaiurile Bistriței”, citește la Radio, i se joacă texte de „brigadă”. În acest răstimp, lucrează cu frenezie la romanul fluviu Zbateri.

1958 – tipărește la E.S.P.L.A primul (și unicul) volum din ciclul Zbateri, intitulat Întâmplări din Mândruța. La sugestia lui Zaharia Stancu, zece mii de exemplare sunt scoase de pe piață, iar bibliotecile trec romanul la index.

15 august 1959 – 10 august 1964 – arestat a doua oară, este închis la Aiud, unde își execută detenția la secția a XI-a (comitetul de lectori și secția preoți), alături de Bartolomeu Anania.

1964-1965 – preot în Parohia Prejoaia (într-un sat de romi) și în Parohia Deleni, satele Helegiu și Bălăneasa.

1965-1970 – colaborează la „Ateneu”, scrie romane și nuvele (de exemplu, romanul Fete și băieți), toate rămase în manuscris.

1973 – redactează volumul documentar Cartea dragostei (Seminarul Teologic din Huși, Prima promoție, Remember 1923-1973), rămas în manuscris dactilografiat. Dă o nouă versiune la Cântarea Mântuirii Mele.

1974-1985 – deși își revizuieste mare parte din operă, inclusiv celelalte patru volume ale ciclului romanesc Zbateri, nu i se mai permite să editeze nimic.

23 martie 1985 – se stinge din viață, la Bacău.

2001 – la propunerea scriitorului Corneliu Buzinschi și sub redacția Floricăi Buzinschi, romanul Zbateri (volumul I) este reeditat la Editura „Curtea veche” din București. În prefața noii ediții, Eugen Budău proiectează cartea în rândul marilor valori literare românești.

Noiembrie 2002 – la Biblioteca Județeană „C. Sturdza” din Bacău se celebrează centenarul nașterii scriitorului Toma Spătaru (și preotului Constantin R. Crișan) iar revista „Ateneu” publică o pagină dedicată, în întregime, personalității lui.

Ianuarie 2003 – număr omagial al revistei „Cartea”, dedicat scriitorului Toma Spătaru.

2015 – apare monografia „Cartea dragostei creștine: Constantin R. Crișan, vlăstar școlit în pepiniera seminariștilor de la Huși” de Livia Ciupercă, Ed. Doxologia, Iași.

„Scriitor cu har și puteri ascunse, astăzi uitat. Preot și romancier, fantasmolog, om de carte și om de lume. Trecut prin ciur și prin dârmon. Politică, pușcărie, credință. Istoria lui este neîncetat bântuită de lumini orbitoare și umbre întunecate. Asemenea sufletului de om cu viață lungă, Părintele Crișan, fie-i țărâna ușoară, că îndelung a pățimit, destule păcate avu, și mult a iubit viața vie. Convingătoare erau predicile lui.” (George Bălăiță, în Jurnalul de duminică, 4 mai 2007)

Bibliografie:

Eugen Budău, în vol. „Bacăul literar”, Ed. Universitas XXI, Iași, 2004, p. 228-232 ; în revista „Cartea”, nr. 1, ianuarie 2003, p. 10.

Condamnat la 12 ani de închisoare, pentru unele din versurile sale, poetul constănțean Radu Crișan este scos din pușcărie după șase luni, la intervenția expresă a lui Nicolae Ceaușescu, cazul fiindu-i prezentat de Dumitru Popescu

de Ilie Rad

01. NOI, 2020

1. Preambul. Documentându-mă pentru un interviu cu scriitorul Dumitru Popescu, am aflat de cazul poetului Radu Crișan și de intervenția pe care domnia sa, în calitate de ministru al Culturii, a făcut-o direct la Nicolae Ceaușescu, pentru ca poetul să fie scos din închisoare (fusese condamnat la 12

ani!), sub acuzația de a fi conceput și difuzat o literatură “subversivă la adresa statului”.

“După <<deliteraturizarea>> penitenciarelor din anii '64-'65 – scria Al. Protopopescu –, Radu Crișan a fost primul cetățean exterminat din motive literare.”

Cercetând cazul poetului Radu Crișan, poți trage multe și amare concluzii: cât de drastici pot fi unii semeni ai noștri, atunci când doresc cu orice preț să se afirme (maiorul care i-a fixat sentința de 12 ani de închisoare a dovedit acest exces de zel nu doar în virtutea faptului că avusese el însuși o condamnare de 12 ani de închisoare, ci și pentru că voia să ajungă general, ceea ce s-a și întâmplat după 1989); vedem cât de vulnerabilă este “hirea” umană, care se comportă cu prietenii, uneori, precum Iuda, iubitorul de arginți (cinci sau șase martori chemați la proces au pledat împotriva acuzatului; trei experți consultați anterior au ajuns la concluzia că versurile lui Radu Crișan “sunt profund dăunătoare orânduirii noastre de stat, prin caracterul lor deschis ostil acestei orânduirii, prin intenția declarată repetat, în diverse modalități, de răsturnare a sa cu mâna armată, prin zugrăvirea și elogierea în imagini literare a legionarismului autorului.”[1]); observăm metodele de lucru ale cenzurii, obișnuită să vadă mesaje subversive și în cele mai inocente cuvinte, expresii sau versuri: *mușcata* și *troița*, de pildă, două cuvinte întâlnite în versurile lui Radu Crișan, erau considerate simboluri legionare; capriciile cenzurii rezultă și din faptul că un vers cenzurat într-o revistă putea fi admis într-un volum. Iată, de pildă, ce observații face “tov. Vasile E.” pe marginea unui număr din revista *Tomis*: “În pag. 6, din poezia *Carte de istorie*, de Radu Crișan, a fost eliminat versul enunțativ <<mai are destule chipuri obida>> și precizarea metaforică din care se-nțelege că istoria este un șir de răni proasptate cicatrizate, un trunchi pe care <<cresc unchiuri (*sic!*; în volum, cuvântul este înlocuit cu *mugurii*, n. I.R.) lângă ruptură>>. S-a rezolvat prin eliminarea celor subliniate.”[2]

Se pare că asistăm oarecum și la efectele “justiției divine”. La nici două săptămâni de la eliberarea poetului, căpitanul Anghel, unul dintre anchetatorii săi, moare subit, într-o stație de autobus din fața blocului în care locuia. Maiorul Adrian Nițoiu, ajuns general, va muri la Hamburg, de o boală incurabilă. În fine, se poate vedea câtă superficialitate și lipsă de rigoare există în memorialistică și în istoria literară. Sunt cel puțin cinci variante privind eliberarea lui Radu Crișan din închisoare, iar două mărturii se contrazic în legătură cu modul concret în care poetul a fost pus în libertate.

Mulțumim unor persoane și instituții, care ne-au oferit sprijin documentar pentru acest material: dr. **Corina Apostoleanu**, directorul Bibliotecii Județene “Ioan N. Roman” din Constanța, dr. **Adriana Szekely**, de la Biblioteca Centrala Universitara “Lucian Blaga” din Cluj-Napoca, conf. univ. dr. **Aurelia Lăpușan**, de la Universitatea “Ovidius” din Constanța, Primăria comunei Poduri (unde s-a născut Radu Crișan), Pr. **Ovidiu Daniel Hereș** – Parohia Valea Șoșii, com. Poduri, jud. Bacău, domnul **Gabriel Dimisianu**, fost redactor-șef adjunct la *România literară*, prof. univ. dr. **Vasile Spiridon**, de la Universitatea “Vasile Alecsandri” din Bacău, scriitorii **Ovidiu Dunăreanu** din Constanța și **Livia Ciupercă**, de la Iași.

2. Cine a fost Radu Crișan? Radu Crișan s-a născut la 13 iulie 1925, în satul Poduri (centru de comună cu același nume) din jud. Bacău și a decedat în anul 1975, la doar 50 de ani[3], probabil la Bacău, unde trăiau părinții săi. Era fiul preotului Constantin R. Crișan, el însuși scriitor, cum vom vedea. A urmat clasele primare și gimnaziale în localitatea natală, apoi Liceul Teoretic din Bacău. A absolvit Academia de Studii Comerciale din București. A lucrat ca economist la Trustul de Construcții Locale „Dobrogea”, apoi a îndeplinit funcția de șef al serviciului financiar la același trust. A debutat, încă elev fiind, în revista liceului din Bacău, în anul 1942. La Constanța a frecventat Cenaclurile literare „Filimon Sîrbu” și „Ovidius”. A colaborat la *Tomis*, *Flacăra*, *Dobrogea nouă* (cotidian local din Constanța), *Lucefărul*, *Săptămâna*, *Constructorul*.

În 1958 i se acordă un premiu la un concurs literar organizat la Constanța. Astfel, în cotidianul *Dobrogea nouă* (anul XI, nr. 2993, 9 martie 1958, p. 1) se anunță rezultatele concursului literar inițiat de Sfatul Popular Regional și Casa Regională a Creației Populare. La „Proză”, premiul II este obținut de Radu Crișan, pentru nuvela *Păpușa de porțelan*. În același număr al ziarului *Dobrogea nouă*, la p. 2, I. Drăgănescu publică articolul *Un succes al tinerelor condeie dobrogene*, în care subliniază că în lucrările prezentate la concurs (care beneficiaseră de „îndrumarea” Cercului literar „Filimon Sîrbu” din Constanța), „în marea lor majoritate, pulsează un viguros optimism, e prezentă imaginea nouă a satelor dobrogene, pornite în totalitate pe drumul agriculturii socialiste”. Este amintită și nuvela lui Radu Crișan, „oglindind spiritul de răspundere și înalta conștiință ce și-o însușește noua generație de intelectuali, crescută și educată de regimul nostru.” Pe aceeași pagină, alături de alte creații premiate, este publicat și un fragment din nuvela lui Radu Crișan, *Păpușa de porțelan*.

Când se părea, așadar, că Radu Crișan (membru al PCR din 1969) este un scriitor sau viitor scriitor (nu avea încă tipărit niciun volum) aservit regimului comunist, acesta, împreună cu alți doi prieteni, înființează un fel de cenaclu exclusivist, care funcționa în casele membrilor acestuia, cenaclu având la bază „libertatea totală în exprimare”. Unul dintre membrii fondatori, Valeriu Cușner, va scrie ulterior: „Indignați de ceea ce ascultam la acele cenacluri îmbâcsite de proletcultism, de cultul personalității, de falsul patriotism, de patetismul gratuit al incantațiilor comuniste și, mai ales, de obediența cenacliștilor, care scriau orice și oricând, numai să fie publicați, am simțit nevoia de a ne izola de influențele puterii.”[4]

Astfel, la începutul anului 1968, sunt inaugurate întâlnirile celor patru prieteni: Valeriu Cușner, Radu Crișan, Horia Agarici (celebrul aviator, care vânase avioane bolșevice pe Frontul de Est și căruia compozitorul Gherase Dendrino i-a dedicat un cântec), cărora li se vor alătura și Paul Andreescu, disident cu preocupări literare, și poetul Irinarth Vartic.

Autorul a fost arestat la 6 septembrie 1971 (după ce, la 30 iulie 1971, fusese exclus din partid), iar în decembrie este condamnat la 12 ani de închisoare, din care a executat doar 4 luni, fiind eliberat la intervenția expresă a lui Nicolae Ceaușescu, la 22 februarie 1972. La 26 februarie 1972, Tribunalul Militar Teritorial București a pronunțat achitarea acestuia, la 29 februarie fiind reîncadrat

la fostul loc de muncă și reprimat în partid.

După ieșirea autorului din închisoare, apare volumul de versuri *Mușcate la fereasta inimii*, având loc chiar o lansare a acestuia, la Librăria Eminescu din Constanța, la 2 noiembrie 1972. O poezie din acest volum (*Apa vie*) îi este dedicată criticului literar Gabriel Dimisianu, singurul martor care i-a luat apărarea în timpul procesului.

Evident că cele două volume publicate nu conțin poezii cu probleme, nu găsim în ele elemente aluzive (la primul volum lector este Liviu Călin, iar la al doilea – Gabriela Negreanu). Tonul majorității poemelor este unul elegiac, dar “fără încrâncenatele litanii” (Al. Protopopescu) din poezia lui Nichifor Crainic sau Radu Gyr.

Al doilea volum

Poezia se remarcă printr-o imagistică îndrăzneță: “unde peștii au răgaz să se scalde/ săpunindu-se bine c-o felie de lună” (*Lângă vechiul far genovez*) sau “Pe această câmpie, în această Dobroge/ în care soarele-i ultimul hoga/ al unei moschei trandafirie,/ un plop singuratec e-un minaret de geamie/ în care un pescăruș – muezin cu strigătu-n cioc –/ cheamă la rugăciune macii cu fesuri de foc.” (*Pace solară*) Ne întâlnim frecvent cu peisajul dobrogean, găsim nostalgia provocată de trecere ireversibilă a timpului, de plecarea cocorilor, venirea toamnei, pângul gutuilor, dar și de obsesia morții etc.

În 1974, Radu Crișan se retrage, bolnav, la Bacău, unde moare în 1975, la vârsta de 50 de ani. Trei volume de versuri – *Iubirile mele* (versuri din anii 1953-1968); *Sensuri multiple* (1967-1968) și *Eu și umbra mea* (1967-1970) – au rămas nepublicate, aflându-se, probabil, în arhiva Securității.

I s-au tipărit doar două plachete de poeme: *Mușcate la fereasta inimii*, versuri, Editura Eminescu, București, 1972, și *Aproape o lebădă*, Editura Albatros, București, 1974.

Dintre puținele referințe critice despre poet amintim: **În volume:** Ștefan Cucu; Corina Apostoleanu, *Literatura în Dobrogea. Dicționar bibliografic*, vol. I, Biblioteca Județeană Constanța, Constanța, 1997; Cornel Galben, *Personalități băcăuane*, vol. II, Editura Corgal Press, Bacău, 2003; Eugen Budău, *Bacăul literar*, Editura Universitas XXI, Iași, 2004; Virgil Coman; Nicoleta Grigore (editori), *Tomis. Cenzurat/Necenzurat. Mărturii documentare (1967-1977)*, Editura Tomis, Constanța, 2007; Emilian Drehuță (coord.), *Enciclopedia județului Bacău*, Editura Agora, Bacău, 2008; Maria Pop, *Recviem în cetatea mării sau Cerbul capital*. [Prefață de conf. univ. dr. Marina Cap-Bun], Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2008; *Dicționar de personalități dobrogene*, vol. IV. *Artă teatrală și cinematografică, bibliologie, jurnalism, literatură, muzică*, Biblioteca Județeană “Ioan N. Roman” Constanța, Constanța, 2020. **În reviste:** Liviu Timna, *Condeie dobrogene*, în *Scrisul bănețean*, anul 11, nr. 10, oct. 1960, p. 78-79; Lucian Dumbravă, *Tineri scriitori constănțeni*, în *Iașul literar*, anul 12, nr. 4, apr. 1961, p. 78; Tiberiu Tretinescu, *Mușcate la fereasta inimii*, în *România literară*, anul VI, nr. 2, 11 ian. 1972, p. 10; Mihai Minculescu, *Aproape o lebădă*, în *România literară*, anul 8, nr. 16, 17 apr. 1975, p. 9; Al. Protopopescu, *Un poet ucis de Securitate*, în *Contrapunct*, 23 apr.-6 mai 1993; Constantin Mitea, [Adrian

Păunescu] a fost cel mai cenzurat și supravegheat scriitor în vremea dictaturii lui Ceaușescu, în *Totuși iubirea*, anul II, nr. 12 (29), mart. 1991, p. 3; Idem, *Am citit scrisorile pe care poetul Adrian Păunescu le-a trimis lui Nicolae Ceaușecu*, în *Totuși iubirea*, anul II, nr. 33, 15-22 aug. 1991, p. 3; Titus Rusu, *O dramă juridică*, în *Tomis*, anul VII (XXXVII), nr. 9 (385), sept. 2002, p. 108-110.

Constantin R. Crisan, tatal lui Radu Crisan

3. Tatăl lui Radu Crișan – preot, învățător, scriitor, martir. Constantin R. Crișan s-a născut într-o familie de țărani plugari din Buda-Corbița, aproape de Tecuci, la 16 noiembrie 1902, și a decedat la Bacău, la 24 martie 1985. Absolvent al Școlii Normale din Bârlad, în 1921, și al Seminarului Teologic din Huși, în 1923. În primii ani de după terminarea școlii, frecventează ședințele Academiei Bârlădene, scrie poezie, nuvele, teatru, predici, colaborează la reviste, pregătește serbări și “face teatru sătesc” (după propria-i mărturisire), proiectând publicații literare (*Orientări*, 1932-1938, 1940, la Moinești).

Preot paroh al Parohiei Valea Șoșii, din comuna Poduri, lângă Moinești, județul Bacău, unde este și învățător la școala primară din Poduri. Frecventează, timp de doi ani, cursurile Facultății de Teologie din București.

Primele sale tipărituri au forma unor cateheze și apar între anii 1925-1927: *Patima, Moinești, Cercul Pastoral*, 1925; *Trei conferințe*, 1927, iar în 1930 îi apare volumul de poezii *Bucuria*. Adevăratul debut literar are loc odată cu poemul (structurat în 18 psalmi) *Cântarea Mântuirii Mele*, Moinești, 1927. La Bacău îi cunoaște pe George Bacovia și Agatha Grigorescu-Bacovia, pe avocatul și scriitorul I.I. Stoican și pe pedagogul Grigore Tăbăcaru.

Colaborează la *Orientări, Bilete de papagal, Colinda, Cosânzeana, Crizantema, Florile dalbe, Miorița* etc. și scrie poezii, piese de teatru, nuvele și romane – cele mai multe manuscrise rămânând netipărite până azi.

În 1940, devine pentru scurt timp inspector școlar general, după care primește spre păstorire Parohia Grigoreni, unde va rămîne tot timpul războiului.

După 23 august 1944, este inspector școlar și bisericesc, organizează comitete sătești, se implică în reforma agrară, este delegat la numeroase congrese pe teme culturale și educative. În plan cultural, scrie și regizează piese muncitorești, colaborează la *Gazeta literară* și la *Contemporanul*.

Este arestat prima dată între 15 aprilie 1952 și 1 septembrie 1954, făcând detenție la Canal (unde îl cunoaște pe poetul Andrei Ciurunga).

Reîntors acasă, din 1954 slujește ca preot la Parohia Rus-Ciutea, lângă Bacău.

În 1958 îi apare, la ESPLA, unicul volum, intitulat *Întâmplări din Mândruța*, al romanului *Zbateri*, care urma să aibă cinci volume. Din motive politice, întregul tiraj (10.000 de exemplare) este retras de pe piață și din biblioteci.

Sub pseudonimul Toma Spătaru, publică, la ESPLA, în 1958, romanul *Zbateri*, subintitulat *Întâmplări din Mândruța* (care constituie o radiografie a lumii anului 1936, făcută cu ajutorul unei serii de tablouri din viața unui sat). Din motive politice, întregul tiraj (10.000 de exemplare) este retras de pe piață și din biblioteci. Publicarea acestui roman (care apucase să fi elogios prezentat de Al. Călinescu (în *lașul literar*, nr. 6, 1958) constituie motivul pentru care este arestat a doua oară (între 15 august 1959 și 10 aug. 1964); în actul de detenție se

menționează faptul că este condamnat pentru activitatea “antidemocratică”, din perioada 1933-1937. Fiind închis la Aiud, îl cunoaște pe scriitorul și viitorul mitropolit, Bartolomeu Valeriu Anania.

După a doua eliberare din detenție, câțiva ani mai oficiază ca preot al Parohiei Deleni, din comuna Helegiu, jud. Bacău. Publică nuvele și povestiri în revista băcăuană *Ateneu*, face demersuri să-i fie montată o piesă de teatru, revizuieste romane mai vechi și mai noi, realizează o nouă versiune la *Cătarea mântuirii mele* (1973), dar nu i se mai permite să editeze nimic.

Abia în anul 2001 se reeditează, la Editura Curtea Veche din București, romanul *Zbateri*, apărut sub pseudonimul Spătaru Toma.

Despre autor s-a scris o monografie interesantă: Livia Ciupercă, *Cartea dragostei creștine: Constantin R. Crișan, vlăstar școlit în pepiniera seminariștilor de la Huși, Carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei. [Prefață de Constantin Dram], Editura Doxologia, Iași, 2015, 451 pag.*

Un foarte frumos portret îi face lui Constantin R. Crișan prozatorul George Bălăiță: “Scriitor cu har și puteri scunse, astăzi uitat. Preot și romancier, fantasmolog, om de carte și om de lume. Trecut prin ciur și prin dârmon. Politică, pușcărie, credință. Istoria lui este neîncetat bântuită de lumini orbitoare și umbre întunecate. Asemenea sufletului de om cu viață lungă (a trăit 83 de ani, n. I.R.), Părintele Crișan, fie-i țărâna ușoară, că îndelung a pătimit, destule păcate avu, și mult a iubit viața vie. Convingătoare erau predicile lui.” (*Jurnalul de duminică*, 4 mai 2007, *apud* Livia Ciupercă, *op. cit.* p. 343).

4. Cum a intrat Radu Crișan în vizorul Securității. Dacă este adevărat ce se spune despre tatăl său, anume că ar fi fost legionar, atunci urmărirea fiului de către Securitate făcea parte din practica organului de represiune, întâlnită și la alți scriitori (a se vedea cazul Anei Blandiana, tot fiică de preot, interzisă ca poetă înainte de a debuta, prin avertizarea redacțiilor să nu publice poeziile acesteia!). Al doilea motiv al urmăririi a fost conținutul “dușmănos” al corespondenței lui Radu Crișan cu tatăl său, corespondență interceptată de Securitate.

În fine, al treilea argument al incriminării a fost oferit Securității de caietele cu versuri, descoperite în casa poetului, la percheziție, versuri considerate ca fiind ostile orânduirii socialiste.

La 7 septembrie 1971, Securitatea îl arestează doar pe Radu Crișan dintre cei cinci membri ai grupului (un mic cenaclu literar), care practica “o libertate totală de exprimare”..

În luna decembrie a aceluiași an, are loc procesul lui Radu Crișan, care primește 12 ani de muncă silnică, pentru că “a conceput și difuzat o literatură subversivă la adresa statului”.

5. Procesul. Președintele completului de judecată a fost colonelul Adrian Nițoiu. Ca martori ai acuzării, Securitatea i-a adus pe Octavian Georgescu și I. Vartic, pe câțiva colegi de serviciu ai acuzatului, precum și pe criticul literar Gabriel Dimisianu, ai cărui părinți stăteau în același bloc cu familia lui Radu Crișan. Gabriel Dimisianu a spus că nu există nimic subversiv în poeziile inculpatului, atâta doar că unele poeme sunt mai greu de înțeles. Aceste argumente nu au

contat, astfel că poetul este condamnat la 12 ani de închisoare.

6. Sinteza făcută în cadrul CC al PCR. În *Cartea albă a Securității* există o *Notă cu privire la modul în care a fost cercetat, judecat și condamnat Crișan Radu din Constanța*, datată “23 februarie 1972”, deci a doua zi după eliberarea lui Radu Crișan, în care se arată că “excluderea din partid, cercetarea penală, trimiterea în judecată și condamnarea lui Radu Crișan s-au făcut cu încălcarea normelor de partid și, respectiv, a legalității socialiste” [5].

Urmează o trecere în revistă a principalelor momente ale acestui caz: urmărirea lui Radu Crișan s-a făcut “pe baza corespondenței dintre acesta și tatăl său”, Constantin Crișan, care ar fi deținut “diferite funcții (șef de cuib, șef sector și ajutor comandant) în organizația legionară din județul Bacău”, precum și pentru faptul că, “în unele poezii, există imagini artistice, care ar putea sugera simboluri ale fostei organizații revoluționare și se exprimă nemulțumiri ale autorului față de anumite stări de lucruri din societate”.

Organele de Securitate sunt învinuite pentru faptul că au ales din cele trei caiete de versuri ale lui Radu Crișan 23 de poezii, pe care le-au oferit unor experți, care au ajuns la concluzia că acestea “sunt dăunătoare orânduirii noastre de stat, prin caracterul lor deschis ostil acestei orânduirii, prin intenția declarată repetat, în diverse modalități, de răsturnare a sa cu mâna armată, regretarea și elogierea în imagini literare a legionarismului autorului.” Anchetatorii sunt învinuiți că, procedând astfel, nu s-a dat posibilitate experților “să aibă în vedere ansamblul creației literare a lui Radu Crișan” și astfel au contribuit la prezentarea unor concluzii eronate.”

Exclus mai întâi din partid, “cu majoritate de voturi”, Inspectoratul de Securitate Constanța a cerut conducerii Consiliului Securității Statului arestarea preventivă a poetului, motivată de faptul că, lăsat în libertate, ar fi existat pericolul ca inculpatul “să împiedice buna desfășurare a cercetărilor, prin influențarea martorilor”, motiv considerat neîntemeiat. Mai mult, anchetatorii l-au obligat pe Radu Crișan să confirme concluziile celor trei experți, în sensul că unele poezii “sunt potrivnice orânduirii noastre sociale”. De asemenea, anchetatorul i-a obligat și pe martori (scriitori sau foști colegi de serviciu cu învinuitul, deci care nu aveau cultură poetică și literară necesară) să confirme vinovăția lui Radu Crișan, deși aceștia, inițial, declaraseră că, “citind poeziile, nu au desprins sensurile dușmănoase, ci doar faptul că unele, fiind confuze, nu le-au înțeles”, dar apoi, recitându-le, “și-au dat seama de caracterul lor dușmănos”.

Sunt aduse apoi învinuiri celor trei procurori militar de la Procuratura Militară Constanța, care trebuiau “să manifeste mai multă exigență și să participe la principiile acte de urmărire penală, inclusiv la audierea martorilor, insistând pentru aflarea adevărului”. Sunt arătate și alte vicii de procedură ale procesului.

Se subliniază apoi că martorul Gabriel Dimisianu, “redactor-șef adjunct la *România literară*, unul dintre puținii martori care aveau cunoștințe de strictă specialitate, a apreciat în instanță că, citind un volum de poezii ale lui Radu Crișan, nu a remarcat idei dușmănoase, ci doar faptul că unele versuri erau confuze, greu de înțeles.”

Nota arată că, “în afară de faptul că nu s-a stăruit pentru aflarea adevărului, pedeapsa de 12 ani închisoare – apropiată de maximum de 15 ani

prevăzută de lege – aplicată lui Radu Crișan era exagerată, chiar și în cazul că faptele reținute ar fi fost reale”. Toți cei implicați în proces (judecătorul, procurorii, anchetatorii) au arătat “lipsa lor de discernământ politic, superficialitatea și ușurința cu care au examinat cazul”, unii dintre aceștia recurgând la practici ilegale.

În aceste condiții, în ziua de 22 februarie 1972, Radu Crișan a fost pus în libertate, din dispoziția președintelui Consiliului de Stat (*recte* Nicolae Ceaușescu), iar la 26 februarie 1972, Tribunalul Militar Teritorial București, judecând recursul, a pronunțat achitarea lui Radu Crișan. Începând cu 29 februarie, Radu Crișan a fost reîncadrat la fostul loc de muncă și reprimat în partid.

Față de aceste grave abateri, au fost luate cinci măsuri: 1. îndepărtarea din Securitate a celor doi ofițeri (Anghel și Pârvan), care au folosit în anchetă procedee ilegale; 2. măsuri disciplinare împotriva celor din Securitate, Procuratură și Justiție, care au dovedit superficialitate în acest caz (maiorul Adrian Nițoiu a fost transferat disciplinar la Direcția Juridică a MAPN); 3. abaterile respective au fost prelucrate cu întregul aparat operativ din Securitate, Procuratură și Justiție; 4. inițierea unor măsuri pentru efectuarea calificată a actelor de cercetare penală; 5. desemnarea experților în domeniul creației literar-artistică să se facă și cu aprobarea Consiliului Culturii și Educației Socialiste.

7. Declarația domnului Gabriel Dimisianu. În 1995, la aproape un sfert de veac de la procesul lui Radu Crișan, Serviciul Român de Informații i-a solicitat fostului martor la proces o “evocare a contribuției sale la salvarea din detenție a poetului Radu Crișan”, declarație publicată și ea în volumul amintit și datată .

Astfel, domnul Gabriel Dimisianu spune că, în martie 1971, a fost pentru câteva zile la Constanța (unde îi locuiau părinții, în același bloc cu Radu Crișan și familia sa). Cu această ocazie, o rudă i-a înmănat un caiet cu versuri al unui coleg al ei de serviciu, care coleg (Radu Crișan) dorea să-i spună părerea despre cum scrie. Autorul dorea să își tipărească și un volum și tocmai în acest sens îl consulta. Din lipsă de timp și tragere de inimă pentru a discuta direct cu trimițătorul manuscrisului, domnul G. Dimisianu și-a exprimat câteva idei în scris despre manuscrisul respectiv și a semnat la sfârșit. “În esență, spuneam că textele vădesc o reală cultură poetică, adusă la zi, o îndemănare a scrisului dobândită în urma unui lung travaliu, dar nu impun o viziune personalizată, nu-l individualizează literar pe autor.” Caietul și foaia de hârtie urmau să ajungă la destinatar prin ruda respectivă.

În toamna aceluiași an, în timp ce G. Dimisianu se afla la Sinaia, a fost căutat de maiorul de securitate Pârvu (sau Pârvan) din Constanța, care i-a arătat caietul de versuri al poetului constănțean și însemnările sale critice, făcute pe marginea acestora, în primăvara aceluiași an. Securistul i-a spus că poetul este arestat și că i se va întocmi un dosar penal, astfel încât criticul trebuia să facă un nou comentariu al poeziilor, în care să se refere nu doar la formă, ci și la “conținutul dușmănos al poeziilor, legionar, antisocialist”. Agentul i-a mai spus că va fi citat la proces, ca martor. “Am ajuns la concluzia – scrie dl Dimisianu – că nefericitul Crișan este victima unor intrigi locale și plătește pentru cine știe ce altceva decât versurile, totul petrecându-se, însă, în contextual favorizant creat de revoluția

culturală declanșată de tezele din iulie ale lui Ceaușescu.”

În octombrie, criticul de la *România literară* a primit într-adevăr citație pentru a participa la proces, ca martor, unde mai fuseseră aduși ca martori cinci sau șase membri ai cenaclului literar sau colegi de serviciu cu inculpatul. Apărătorul angajat de familie, avocatul-poet Adrian Beldeanu, nu se prezentă, așa că fu numit, din oficiu, un alt avocat. Martorii au fost evacuați din sală și audiați pe rând, pentru a nu ști fiecare ce au spus ceilalți, dar, a aflat asta ulterior, toți l-au acuzat pe poet, terorizați, desigur, de Securitatea locală. Președintele completului de judecată, maiorul Adrian Nițoiu, a încercat să îl determine să afirme că poeziile lui Radu Crișan conțin “sensuri dușmănoase, antisocialiste”, dar domnul Gabriel Dimisianu, spre cinstea sa, și-a menținut vechea opinie, anume că versurile incriminate “nu sunt decât niște imagini, metafore poetice, raportabile la suferința intimă a autorului și la predispoziția sa elegiacă, dar că nu aveau nicio încărcătură socială ori politică, și acesta era adevărul.”

Enervat la culme de această atitudine, președintele completului de judecată “ceru grefierului să consemneze declarația mea, că nu am găsit poezii dușmănoase în manuscrisul citit.” După ce a semnat depoziția, l-a zărit o clipă pe acuzat, “un om scund, firav, aducând cu Radu Petrescu”. A urmat apoi verdictul: 12 ani de închisoare!

Să cităm în continuare din declarația domnului Dimisianu: “Atunci abia am realizat că mă aflu în plin coșmar. Ceva trebuia, totuși, făcut. La București, am sesizat Uniunea Scriitorilor (pe Stancu, Fulga, Chiriță) și pe mulți alții, atât că nimeni nu credea că ceea ce le spun este cu puțință. Doar nu eram în anii ’50. N-am cedat. Împreună cu regretatul Paul Anghel (care era întrucâtva rudă, mi se pare, cu Crișan[6]), am întocmit un memoriu, în numele familiei Crișan, către CC. Adrian Păunescu m-a pus în legătură cu Constantin Mitea, căruia i-am relatat ce s-a întâmplat la Constanța. Acesta l-a sesizat pe Dumitru Popescu, iar el pe Ceaușescu. Se mersese, totuși, prea departe, se sărise peste cal, cu efecte contrarii celor scontate, mai ales că deja se vorbise despre caz la Europa Liberă.”

Prin luna februarie 1972, Gabriel Dimisianu a fost convocat la CC, la generalul Răduică, de față fiind și ministrul Justiției. Aceștia i-au cerut să relateze tot ce știa în legătură cu procesul la care fusese martor și să mai analizeze o dată, împreună cu ei, versurile din caietele lui Radu Crișan, concluzia celor de față fiind că “nu era nimic dușmănos în acele poezii și că instanța ce judecase procesul dăduse dovadă de o totală incompetență în acest caz”. În timpul discuțiilor, se judeca și recursul, în urma căruia Radu Crișan a fost achitat.

“Eliberat, fu invitat îndată de Dumitru Popescu, secretarul cu propagandă, care, magnanim, dădu dispoziție să-i fie tipărit lui Crișan chiar manuscrisul dușmănos, pentru care era să înfunde pușcăria pentru 12 ani”, scrie domnul Gabriel Dimisianu.

S-a făcut dreptate, dar prețul a fost cumplit pentru poet: “În cele șase luni de detenție la Poarta Albă, terorizat de perspectiva celor 12 ani, despre care nu avea cum ști că nu-i va face, Crișan s-a îmbolnăvit grav de inimă și muri peste pașină vreme”[7].

Depoziția lui G. Dimisianu se termină cu surpriza de a-l revedea pe fostul maior

Adrian Nițoiu, în ianuarie 1990, acum devenit general, în postura de judecător în procesul celor patru membri ai fostului CPEX: Mănescu, Bobu, Dincă, Postelnicu. Tot el l-a judecat și pe generalul Iulian Vlad, care a primit 4 ani de închisoare (judecătorul și-a cerut ulterior iertare generalului pentru acea condamnare).

8. Variantele intervenției la Nicolae Ceaușescu. În literatura memorialistică de după 1989 (Al. Protopopescu, Constantin Mitea, Silviu Curticeanu, Iulian Vlad, Dumitru Popescu, Gabriel Dimisianu), s-au lansat diverse ipoteze privind persoana care a avut rolul decisive în eliberarea poetului. S-au pomenit numele scriitorilor Zaharia Stancu, Eugen Jebeleanu, Eugen Barbu, doi memorialiști dând de înțeles că ei ar avea meritul principal în achitarea poetului. În articolul din care am mai citat, Al. Protopopescu spunea: “Ulterior, numărul binefăcătorilor (lui Radu Crișan, n. I.R.) s-a înmulțit vertiginos, asemenea pretendenților la portofelul căzut pe un peron aglomerat. S-a pomenit numele lui Eugen Jebeleanu, iar mai recent – hei, prea recent! – al fostului consilier Constantin Mitea. În serialul său confesiv-reparatoriu din *Totuși iubirea* (1992[8]), fostul demnitar își arogă merite decisive în rezolvarea <<cazului Crișan>>”.

Pentru că nu știm în ce context a fost pomenit numele lui Eugen Jebeleanu și ce a făcut efectiv acesta în favoarea lui Radu Crișan, amintim numele celor 5 “salvatori”, care pot fi documentate.

8. 1. Versiunea autorului însuși. Nu avem o versiune scrisă de autor, ci doar mărturia lui Al. Protopopescu, membru al redacției revistei *Tomis* la acea dată, care a stat de vorbă cu Radu Crișan la puțin timp după eliberarea acestuia din închisoare, dar fără a obține multe detalii: “Puținătatea lor (a detaliilor, n. I.R.) se datorează stării deplorabile în care l-am găsit, dar mai ales circumspecției de-a dreptul malade, consecință a tratamentului bestial la care fusese supus[9]./ Nu știa (sau nu voia să spuna) cine l-a turnat. Mi-a mărturisit că a recunoscut toate acuzațiile false câte i s-au pus în cârcă, nemaiputând îndura torturile. Susținea că cel care l-a salvat a fost Zaharia Stancu, intervenind personal pe lângă Ceaușescu, în numele prieteniei cu tatăl său[10], încă de pe vremea revistei *Azi*.”

Comentarii. a. Mărturia lui Al. Protopopescu a fost publicată în 1993, la 21 de ani de la eliberarea lui Crișan, când multe detalii se estompaseră, iar memoria putea să-i joace feste (cum i-a jucat în legătură cu anul mărturiei lui Constantin Mitea, care nu a fost făcută publică în 1992, ci în 1991).

b. Dacă Zaharia Stancu s-ar fi implicat în acest caz, Gabriel Dimisianu l-ar fi amintit și s-ar fi prevalat de numele lui, în memoriul trimis Comitetului Central al PCR, ca și în evocarea solicitată de SRI, în anul 1995.

8. 2. Versiunea lui Silviu Curticeanu. În cartea sa de memorii, fostul demnitar comunist scrie: “Un om, pe nume Crișan, inspirat de muze și cătrănit de realitate, scrie o poezie, revărsându-și năduful asupra conducătorului atotputernic. Cenzura citește, înțelege și nu iartă, sesizează Procuratura Militară, care, la rândul ei, dispune trimiterea versificatorului în judecată, crezând, probabil, cu inocența ei dintotdeauna, că proasta inspirație este infracțiune. Un magistrat militar, pentru a da imbolduri galonelor în formare, aplică o pedeapsă (12 ani!!!) incredibilă pentru orice om căruia i-a mai rămas un dram de judecată sănătoasă. Împrejurarea este aflată de Eugen Barbu, care o sesizează, dur și protestatar, lui Ceaușescu. Aflat încă, atunci, cu vârful picioarelor pe pământ, Ceaușescu

dispune verificarea de îndată a dosarului, și întâmplarea face ca instrumentul constator al infamiei să fiu chiar eu. Mă apuc, în miez de noapte, de studierea dosarului, deși aberanta hotărâre putea fi blamată doar pe spusele ei. Având, așa cum am aflat mai târziu, în față, o geantă neagră, cu urechi pitite în închizătoare, uitată pe masă de un hâtru ce părea om cumsecade, am ascultat, stăpânindu-mi cu greu iritarea, ineptiile celor de la cenzură, vorbele puține, marcate de nedumerire și spaimă, ale lui Crișan, fermitatea agresivă a judecătorului, ce-și apăra soluția cu mare nevrednicie.

Să mă aflu în treabă sau poate să mă asigur, recurg și la opinia critică a lui Gabriel Dimisianu, deși știam prea bine că poezia nu este inocentă, dar aceasta nu are nicio legătură cu rigorile codului penal.

Referatul meu, susținut de opinia lui Gabriel Dimisianu, ajunge pe masa lui Ceaușescu, acesta se înfurie din nou, dispune eliberarea de îndată a lui Crișan, repunerea lui în toate drepturile, apreciind – culmea, până și el – hotărârea ca un act provocator.

Poate și era, dar eu, în marea mea naivitate, nu mi-am dat seama de faptul că magistratul cu pricina, viitorul general din instanțele postdecembriste, Nițoiu, era un <<disident>>, care a vrut, pe seama bietului Crișan, să contribuie la compromiterea regimului comunist.”[11]

Comentarii. a. Nu știm cum i-a sesizat Eugen Barbu cazul lui Nicolae Ceaușescu, fiindcă numele său nu este amintit în documentele ulterioare procesului (*Nota* și depoziția lui Gabriel Dimisianu).

b. Nu credem că a existat între poziile lui Radu Crișan una împotriva “conducătorului atotputrenic”, pentru că aceasta ar fi fost cel mai grav act de acuzare, de care Securitatea s-ar fi prevalat.

c. Referatul de care vorbește Silviu Curticeanu nu a ajuns direct la Ceaușescu, ci mai întâi la Dumitru Popescu, care era ministrul Culturii (funcție superioară celor deținute atunci de Constantin Mitea și Silviu Curticeanu), iar acesta i-a prezentat cazul, în premieră, lui Nicolae Ceaușescu.

8.3. Versiunea lui Dumitru Popescu. Reproducem un fragment dintr-un interviu pe care Adrian Păunescu i l-a luat lui Dumitru Popescu, în iunie 1991, la închisoarea Jilava, și publicat apoi în revista *Totuși iubirea*, interviu reprodus de Dumitru Popescu în volumul său, **Spațiile dintre negru și alb**:

[Adriana Păunescu]: În 1972, familia poetului Crișan din Constanța a intervenit pe lângă mine[12] și eu m-am zbatut, cerând ajutorul dumneavoastră și al domnului Mitea, ca să-l convingem pe Nicolae Ceaușescu de nevinovăția poetului Crișan, aruncat în închisoare și condamnat 12 ani, din câte țin eu minte, pentru poezie anticomunistă. Ați participat efectiv la strădania de a-l convinge pe Nicolae Ceaușescu de nevinovăția acelui om. Și Nicolae Ceaușescu l-a eliberat din închisoare. Vă gândeați atunci că, în fața lui Dumnezeu, până la urmă toate gesturile oamenilor contează? Vă gândeați că vreodată eu voi folosi ca argument, în ce vă privește, acea benefică intervenție a dumneavoastră?

– [Dumitru Popescu]: Când am intrat în posesia cazului Crișan, pe ființa mea a pus stăpânire o emoție fără precedent. Să fiu sincer, nu mai mă înțelegeam. Știți ce impuls mă domina? Să fac lumină sau să-i împărtășesc soarta. Am luat manuscrisul și m-am dus cu el la Ceaușescu. Din fericire, l-am găsit singur și,

oarecum, relaxat. I-am cerut permisiunea să-i citesc câteva poezii, străbătute de un patriotism curat și ardent. Apoi i-am adus la cunoștință cum, pentru ele, un poet a fost condamnat 12 ani și se stinge, bolnav, în pușcărie. Mi-a smuls manuscrisul din mână, l-a răsfoit, a mai citit și el două-trei poezii cu voce tare. Vedeam cum se încărca. De-acum bine montat, dar și bine strunit, a cerut să-i fie aduși pe fugă Patilineț, ministrul de Interne, ministrul de Justiție și șeful Procuraturii.

Bineînțeles, în scurtul răgaz până la venirea acestora, am pus paie pe foc (vedeam vâlvătaiele!) cât am putut. Măsura de la un capăt la altul cabinetul și eu mă țineam după el și-i furnizam amănunte, transmițându-i și starea aceea emotivă specială, de care am pomenit. La un moment dat s-a oprit și, foarte aproape de mine, cu o sinceritate de care n-am mai beneficiat niciodată, a exclamat: „Să fie el al dracului de socialism, dacă poate să ne aducă aici!”

A urmat ședința. A fost cumplit, năpraznic. Credeam că le taie capetele pe loc. Citea din când în când câte o strofă și întreba: „Pe cine deranjează asta, cui îi strică socotelile? Ție, cutare?”

A insinuat, a făcut procese de intenție, a acuzat. A ordonat ca în seara aceea să fie pus în libertate, iar a doua zi să i se rejudece procesul. În clipele acelea, mi se părea un mântuitor. A indicat să i se dea imediat o sumă de bani, a fost de acord să se publice volumul incriminat[13]. L-am ținut la curent, inclusiv cu vizitele pe care mi le-a făcut ulterior Crișan.

Mă întrebați dacă mă gândeam atunci că gestul meu va conta în fața lui Dumnezeu. Nu mă gândeam la asta. Eram pur și simplu fericit. Mai fericit ca niciodată în lunga și cenușia mea carieră de dregător comunist. Și, de ce să nu mărturisesc, mândru! Mândru că socialismul poate totuși să smulgă un nevinovat din mâna călăilor, să zădărnicească o crimă.

Da, în esență, aveți dreptate. Cel mai mult contează în viață binele pe care îl faci. El permite să crească omul din tine. Și, până la urmă, din toate, cu el rămâi.”[14] Rugându-l pe domnul Dumitru Popescu să-mi confirme dacă Ceaușescu a spus într-adevăr acele vorbe dure la adresa regimului („Să fie el al dracului de socialism, dacă poate să ne aducă aici!”), domnia sa mi-a mărturisit:

“Da, această frază l-a ridicat (pe Nicolae Ceaușescu, n. I.R.) foarte mult în ochii mei, convingându-mă ca un conducător ce poate fi și iubit de oameni.

Acel Crișan era un poet amator, care a îndrăznit să dea spre publicare o plachetă de versuri. Nu știu de ce, majoritatea acestora se referea la Basarabia, deplângând soarta poporului moldovenesc, rupt de trunchiul etnic și supus dominației străine. Cenzura a sesizat secția militară a CC, că avem de-a face cu un material subversiv. Șeful acelei secții, Patilineț, a alertat imediat justiția, căreia i-a ordonat să-l sancționeze drastic pe autor. Astfel, omul s-a ales cu o condamnare la închisoare de 12 ani, pe care începuse să o execute.

Când am primit plângerea (nu țin minte dacă semnată sau nu[15]), Crișan se afla în închisoare. După ce m-am edificat asupra abuzului (procurându-mi și citind volumul ce nu fusese difuzat[16]), am luat materialele probatorii și m-am dus la Nicolae Ceaușescu. Mi-a ascultat foarte atent pledoaria, după care i-am făcut lectura poeziilor incriminate. Nu-i venea să creadă. „Dar acesta e un patriot! a exclamat. Cum e posibil să fie băgat la închisoare?”

I-am spus părerea mea despre scandaloasa comportare a justiției, ca și despre mentalitatea cenzurii și a lui Patilineț personal. Nicolae Ceaușescu a apăsat pe butonul soneriei și a cerut să se prezinte imediat la cabinetul său Patilineț, ministrul Justiției, președintele Procuraturii Generale, șeful Cenzurii și încă două-trei persoane, pe care le-am uitat.

A fost un adevărat carnagiu politic. Iată ce le-a spus în esență: „Pe cine slujiți voi? Băgați la închisoare patrioții români? Hai, accept că mintea voastră neevoluată nu înțelege poezia, dar nici că un om plânge în versuri drama ruperii Basarabiei noastre de țară? Sunteți în slujba dușmanilor, nu a poporului român! O să dați socoteală pentru acest act antiromânesc! Acum faceți ce știți și scoateți-l pe om din pușcărie, anulați sentința criminală, lăsați să circule acest volum. Acum să vină (cutare) de la cadre!”

După plecarea incriminaților, luându-mă la o scurtă plimbare prin cabinet, și-a dezvăluit o stare de spirit, care m-a încântat. Părea alarmat, văzând întâmplarea nu la dimensiunea incidentului, ci la scara generală a societății. Atunci a pronunțat fraza aceea consternantă în gura unui șef de partid comunist, la un om ce gira acel sistem în țara noastră. Devenise, nu știu dacă prima dată, conștient de faptul că emblema pe care o promova ascundea și „geniul răului”, abuzul criminal, inumanitatea. Și, ca atare, lua atitudine, califica și condamna chiar lumea căreia el însuși îi dădea viață.

A doua zi am primit telefonul lui Crișan, liber de-acum, care îmi mulțumea printre sughituri de plâns. Apoi, după câteva zile, mi-a telefonat din nou, pentru a-mi comunica vestea că placheta lui se află în librării.

Comentarii. a. În cele două volume publicate ulterior de Vasile Crișan, nu există nicio poezie despre Basarabia, subiect tabu în perioada respectivă, dar este posibil să existe asemenea poezii în cele trei volume confiscate de Securitate, având în vedere că poetul era moldovean, simțind mai acut decât nemoldovenii drama ruperii Basarabiei de țară.

b. Volumul *Mușcate din fereasta inimii* a fost tipărit abia în toamna anului 1972, deci nu putea apărea în vitrine la câteva zile după eliberarea autorului din închisoare, mai ales că vem precizarea: Ceaușescu “a fost de acord să se publice volumul incriminat”.

8.4. Versiunea lui Iulian Vlad. Într-un serial de convorbiri, publicate inițial în presă, apoi reluate în volum, fostul șef al Securității afirmă: “Radu Crișan – economist la Trustul Județean de Construcții Constanța, fost ajutor comandant legionar[17], membru al Partidului Comunist Român – este autorul volumelor de poezii nepublicate *Iubirile mele*, *Sensuri multiple*, *Eu și umbra mea*. O comisie de specialitate, consultată de Securitate, a concluzionat că poeziile pot fi publicate. Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor de pe lângă Consiliul de Miniștri a decis, însă, că 23 de poezii „dăunează orânduirii de stat, prin caracterul lor deschis ostil, declararea repetată, în diverse modalități, a intenției de răsturnare a regimului cu mână armată, regretarea și elogierea în imagini literare a legionarismului autorului.”

Fiind sesizat Comitetul Județean Constanța al PCR, autorul a fost exclus din partid și deferit justiției, pentru săvârșirea infracțiunii de „propagandă împotriva orânduirii socialiste”. La 6 septembrie 1971, Tribunalul Militar, prezidat de maior

de justiție Adrian Nițoiu, l-a condamnat la 12 ani de închisoare.

În urma memoriului adresat CC al PCR de criticul Gabriel Dimisianu și Paul Anghel, în numele familiei, Radu Crișan a fost pus în libertate.

La 26 februarie 1972, Tribunalul Militar Teritorial București a constatat nelegalitatea condamnării și a pronunțat achitarea. Dumitru Popescu, secretar al Comitetului Central, șeful Secției ideologice a PCR, a dispus tipărirea volumului de poezii pentru care a fost condamnat. Radu Crișan a fost reprimat în partid și reintegrat la locul de muncă.”

Comentarii. La redactarea acestui pasaj referitor la cazul Crișan, Iulian Vlad a avut la îndemână *Nota* publicată în *Cartea Albă a Securității*, *Notă* din care preia multe informații, inclusiv concluzia inițială a procesului, e adevărat, citată fără rigoarea necesară, mai mult o parafrază decât un citat exact.

9. Eliberarea din închisoare. Referindu-se la eliberarea propriu-zisă a lui Radu Crișan din închisoare, Al. Protopopescu scrie: “În fine, am fost de-a dreptul consternat de modul evlavios în care muribundul mi-a relatat deznodământul detenției. Episodul se petrece în crucea unei nopți, când șeful închisorii de la Poarta Albă dă buzna în celula sa, înmânându-i hainele civile, cu nemaisperatul: <<Tovarășe Crișan, îmbracă-te și hai, ești liber!>> La auzul istoricului apelativ, deținutul face un preinfarct, este oblojit în pripă și îmbarcat în același elicopter cu comandantul Securității constănțene, col. Burlacu. La 8 dimineața, marele fiu al poporului dă mâna cu scheletul, îi aduce la cunoștință că a fost o eroare, îi dă din propriul buzunar 2000 de lei, anunță destituirea lui Burlacu, ordonă depunerea *tovului* Crișan în sânul familiei și-l asigură de remunerarea retroactivă pe tot timpul detenției (vreo 32.000 de lei). La numai câteva luni i se tipărește, la Editura Eminescu, volumul de versuri, *Mușcata din fereastră (sic!)*”^[18].

Într-un alt articol, Titus Rusu scrie că “Radu Crișan a fost pus în libertate în acea noapte. Subofițerul care avea magazia cu efectele deținuților de la Penitenciarul Peninsula, era la o nuntă, într-un sat din județul Tulcea. A fost adus imediat. Mahării constănțeni l-au condus acasă pe poet, cu limuzina Securității. Acasă, familia, prevenită, îl aștepta. Din balcon, poetul și soția se uitau uimiți la securiștii din fața blocului, care le făceau semne amicabile și bezele.”^[19]

10. Concluzii. După cum rezultă din faptele prezentate mai sus, Dumitru Popescu a avut rolul esențial în eliberarea lui Radu Crișan, prin intervenția sa convingătoare la Nicolae Ceaușescu.

Cazul poetului Radu Crișan este tipic pentru un stat totalitar, unde puterile (legislativă, executivă și judecătorească) nu sunt separate. Această situație ne confirmă parcă spusele lui Bellu Zilber, unul dintre cei mai buni prieteni ai lui Lucrețiu Pătrășcanu: “Socialismul din România va purta pecetea a două genii: Iosif Vissarionovici Stalin și I.L. Caragiale!”

În fine, după cum am arătat, unii memorialiști își arogă merite pe care nu le-au avut, punând în circulație informații false, fanteziste, fără susținere documentară. Atrăgând atenția asupra celor doi scriitori (tată și fiu), sperăm ca numele și opera lor să fie inventariate și comentate în dicționarele și istoriile noastre literare.

[1] *Notă cu privire la modul în care a fost cercetat, judecat și condamnat Crișan Radu din Constanța*, în *Cartea albă a Securității. Istorii literare și artistice, 1969-1989*. [Coordonator: Mihai Pelin; prefață: Virgil Măgureanu], Editura Presa Românească, București, [1996], p. 33.

[2] Virgil Coman; Nicoleta Grigore (editori), *Tomis. Cenzurat/Necenzurat. Mărturii documentare (1967-1977)*, Editura Tomis, Constanța, 2007, p.

[3] Există mărturii conform cărora, în 1974, Radu Crișan s-a retras în satul natal, decedând aici, în 1975. Conform informațiilor primite de la Primăria din Poduri, nu există niciun decedat în comună, cu acest nume, pentru anii 1975 și 1976.

[4] Valeriu Cușner, *Memorial "Tomis". "Gândurile sunt libere"*, în *Tomis*, anul XXXIX, nr. 12, dec. 2004, p. 44.

[5] *Cartea albă a Securității...*, ed. cit., p. 32.

[6] Nu era rudă. Din cartea semnată de Livia Ciupercă, rezultă că tatăl poetului, Constantin R. Crișan, îl considera pe Paul Anghel, băcăoan și acesta, un fel de *copil de suflet*, "posibil în amintirea fiului Paul, de care s-a despărțit, ca tată, mult prea devreme" (p. 320), dar și pe baza pasiunilor comune pentru literatură, căruia îi scrie mai multe epistole în versuri (ed. cit., p. 321-340).

[7] *Cartea Albă a Securității*, ed. cit., p. 464-465.

8. Informația este greșită, fiind vorba de anul 1991: Constantin Mitea, *Am citit scrisorile pe care poetul Adrian Păunescu le-a trimis lui Nicolae Ceaușescu*, în *Totuși iubirea*, anul II, nr. 33, 15-22 aug. 1991, p. 3. Precizez aici, în spiritual adevărului, că în articolul citat, fostul consilier Constantin Mitea nu-și arogă "merite decisive" în rezolvarea acestui caz, ci scrie doar: "În anii '70, spre exemplu, Păunescu ne-a făcut părtași, pe Dumitru Popescu și pe mine, la lupta de scoatere a poetului Crișan, din Constanța, din pușcărie, unde se afla ca deținut politic, pentru versurile sale. Dumitru Popescu, grav jignit în public de Păunescu, s-a bătut alături de acesta, să-l convingă pe Ceaușescu – și poetul Crișan a fost scos din pușcărie".

[9] În *Nota* din care am citat mai sus, se spune: "Deși, în timpul cercetărilor, Radu Crișan nu a fost supus unor constrângeri fizice, el a recunoscut, în scurt timp, faptele ce i se imputau".

[10] În prefața la romanul *Zbateri*, Eugen Budău arată că tocmai Zaharia Stancu a trimis la topit romanul *Zbateri*, în 1958!

[11] Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite. Imagini suprapuse*, Editura Albatros, București, 2000, p. 85-86. Pasajul este identic și în ediția I a volumului:

[12] În 1972, Adrian Păunescu era redactor-șef al revistei *Flacăra*, prin intermediul căreia a soluționat multe abuzuri și nedreptăți ale epocii.

[13] Volumul *Mușcate la fereastra inimii* va apărea în toamna anului 1972.

[14] Dumitru Popescu, *Spațiile dintre negru și alb*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2011, p. 160-162.

[15] E clar că este vorba de memorial adresat, în numele familiei, Comitetului Central al PCR, întocmit de Gabriel Dimisianu și Paul Anghel.

[16] Domnul Dumitru Popescu crede că volumul fusese tipărit și oprit de la difuzare. În realitate, el a fost tipărit abia în toamna aceluși an, din moment ce Nicolae Ceaușescu "a fost de acord să se publice volumul incriminat".

[17] Cred că se face aici o confuzie între Radu Crișan și tatăl său, care activase

efectiv în Mișcarea Legionară.

[18] Al. Protopopescu, *art. cit.*

[19] Titus Rusu, *O dramă juridică*, în *Tomis*, anul VII (XXXVII), nr. 9 (385), sept. 2002, p. 110.

PROGRES SI CULTURĂ, Sept. 1937

Orientări. An. VI. No. 9 (Septembrie, 1937.)

In coloanele revistei noastre s'au scris adeseori cuvinte

de binecuvântată laudă pentru ținuta demnă a acestei reviste, Scoasă cu nebănuite jertfe materiale, ea își reazemă existența pe-o serioasă și robustă acțiune spirituală, în vederea promovării unor înalte principii etice, morale și naționale. Dl. C. R. Crișan — animatorul acestei reviste — și-a grupat în jurul D-sale o însuflețită falangă de condeie tinere cari militează, prin mună onestă, la creșterea unui «suflet nou» în viața culturală a țării.

In ultimul timp se dă o deosebită importanță problemelor naționale. In «adevărată» literatură pulsează tot mai intens suflul unor animate tendințe de purificare și întărire a «conștiinței etnice» prin regenerarea și scoaterea la «suprafață» a energiilor creatoare, ale neamului. Asistăm la o adevărată mobilizare a sufletului etnic, în vederea realizării unui nou destin istoric, în viața țării. In revistele literare, problemele naționale, au din zi în zi o tot mai accentuată prioritate. Revista: «Orientări* în linia acestor vederi și-a croit o sănătoasă și bine de, finită potecă.

In acest număr, prin articolul : «Politica forței a culturii», dl. C. R. Crișan, îmbrățișează câteva probleme de ordin politic, social, moral, etc. raportate la realitățile naționale.

Poezii semnează: d-nii Const. Ștefăniu, Grig. Lazu, R. Nour, I. Marinescu, Dragoș Tomoioga, etc.

Dl. George Mocofan semnează un judicios articol despre : «Ion Luca Caragiale». Recenzii semnează Dl. Paul Popescu.

PROGRES SI CULTURĂ (Revista pedagogică, socială, literară) Anul IV, Nr. 7-8, Sept.-Oct. 1936

Orientări. La Moinești, părintele Crișan scoate cu stăruință și pricepere, dar și cu multe jertfe, de vreo 5 ani o revistă verde ca un colț de primăvară: Orientări, revistă de studii, critică și literatură. Cititorii acestor rânduri îmi vor fi văzut deseori numele în paginile revistei delă Moinești. Să nu creadă deci că aceste laude sunt o datorie. Nu. Adică da. Sunt o datorie în sensul că fiecare avem datoria morală să semnalăm frumusețea muncii

unui om ca părintele Crișan. Am lăsat ca tim- pul să-mi făuriască o anumită perspectivă, un anumit unghi de vedere, ca să pot mai obiectiv, judeca. Și deși această revistă n'are ! colabora- tori eminenți, totuși ea are o valoare a ei. Această valoare i-o dă per- sonalitatea păr. Crișan. Pentru că revista nu este altă ceva decât gân- durile frumoase ale acestui om veritabil, muncitor și curajos. Cetiți-i articolele și judecați-le fără patimă și veți vedea câtă trăire și cât ade- văr D-zeesc există în ele. Cred că părintele Crișan nu scrie cu cerneală ci cu sânge. Din articolele lui se ridică imaginea unei Românie de mâi- ne, în care ne vom simți mai la noi acasă. Căci astăzi . . . astăzi nu suntem decât niște bieți minoritari în țara noastră.

Dar revista — aici mă contrazic — a oglindit în paginile ei ro- bustețea colegului nostru romancier B. Iordan, versurile scrise române- ște ale lui Radu Nour, I. I. Alexandrescu, Octav Sargețiu, G. Bobéi, V. Pușcașu, F. Voican, Minar Oncescu, etc. cari nu sunt chiar așa de bune — versurile — însă sunt ceva mai bune decât toate înjurăturile lui Tu- dor Angezi ori aiurelile publicate câte-odată până și în Revista Funda- țiilor Regale.

Aceasta-i revista Orientări. □ Sunt însă unii intelectuali cari o primesc zâmbind. Pentru acești zâmbăreți cetitori și falși judecători să-mi permiteți să reproduc din „Pagini literare”, un fragment din articolul d-lui Iorga „Lupta mea contra prostiei”, publicat în „Cuget clar” : „Dar a mai răsărit un fel de prostie care, agresivă, pretinde a întrebuința și mijloace spirituale. Ace- sta este un produs bucureștean, în legătură cu zeflemeaua, cu tot ceea- ce s'a adus aici mai jos din cafenele Orientului. Adecă omul nu te ia în serios niciodată : orice i-ai spune ajunge a se topi în ridicol, și după ce istețul a rânjit și a văzut că sunt oameni asupra cărora rânjitul lui poate avea o influență, crede că a lichidat o chestiune și a isprăvit cu un adversar. Zeflemeaua aceasta este unul din marii dușmani ai dem- nității intelectuale, ai decenței și simțului de disciplină, ai respectului de lucruri și de oameni în societatea noastră” . . . „S'a simțit la noi delà început care este slăbiciunea și lipsa de sens a acestei noi catego- rii a postiei și de aici s'a creiat un tip care este „Mitică spiritualul”, omul care face haz de lucrurile pe care nu le-a înțeleș, pe care n'are puțința de a le înțelege.”

În lumina acestor rânduri pot spune că munca delà Orientări nu poate fi cântărită de orice „Mitică spiritual.”

C. Ștefăniu

Progres și Cultură Anul III, Nr. 3, Martie 1934

Oprire'n toamnă.

*Plâng visele, ca puii mici, în cuiburi de zări,
Curge pustiul pe cărări în codrul cu liniști.*

*Soarele inutiă-salbă la gâtul plin de chemări
Praf de aur-s'a risipit pe ape și miriști.*

*Îngână codrul litanii, îngenunchiat sub coastă
Și freamătă vântul svoniri de viori în surdină...
Haiduc gârbovit! S'a oprit fecioara'n grădină
Și bate, plângând, cu degete reci în fereastră.*

*Își pleacă fruntea'n apus și'n vânturi, pădurea...
Din infinit, o lacrimă s'a pripășit sub pleoape
Se cerene greu pustiul, în noapte să mă 'ngroape,
Și'ncep din nou colindul, spre nicăieri, aiurea,..*

Vasile I. Posteucă.

Jar și slovă. An. I. No. 3-6. 1937 Poezii reușite semnează, dnii: V . Copilu-Cheatră,
Mircea Streinul, Yvonne Rossignon și E.Ar. Zaharia

Curierul, No. 8-9. Sibiu. Redactor : N. N. Petrar

Din Sibiu n e sosește, d in timpul acestui a n , o frumoasă revistă d e doctrină
naționalistă, scrisă d e tineri sibieni, profe sori, preoți și literați cu reputație.

Curierul e o nouă isbândă a Sibiului n o u , în care apar o mulțime de ziare și
reviste, mai mult sau mai puțin bune, scri se de oamenii mai mult sau mai puțin
pricepuți.

In fruntea publicațiunilor literare din Sibiu, deși ca cea mai tânără, se clasează
harnicul nostru Curier.

Numărul 8-9 pe care poșta ni 1-a adus în zilele acestea, aduce un bogat și succulent
material. D. Vasile Pascu semnează un judicios și documentat arti col, intitulat
«Suntem împotriva intelectualilor, Pimen C-nescu semneaza “Haos literar si
cultural”, iar un articol foarte interesant și de-o arzătoare actualitate, «Știința
Româ nească», iscălește prof. Axente Creangă.

O cronică bogată și cu mult nerv scrisă, iscălește Pimen Constantinescu, N. N. Petra,
redactorul revistei, etc.

Din substanțialul articol a l d . prof. Pimen Constantinescu, nu ne putem reține pentru a nu transcrie, spre o completă edificare, și fiind de o acută actualitate, următorul pasaj, în ce privește scopul bine vădit al producțiilor literare de factură evreiască. «Obiectivul esențial al marfei ebreo-masonice a fost amortizarea națională a României întregi, prin minarea simță mântului de Neam și Patrie, de Tradiție, Familie și Religie.

În locul celor spirituale, a fost repede promovate și într-o nat cel mai primejdios materialism. Idealismul și dragostea cu rată au fost în așa măsură înlocuite de libidine și pornografie, fidelitate și nevinovăția de «flirt», adulter, libertinaj, destrăbăla re perversiune, desmăț, — că aproape nu mai găsești romane în producția nouă, în care aventura să nu fie ridicată la rangul de scop al vieții sau măcar de clipa primită cu indulgență și mai ales dorită și de dorit, în care actul sexual să nu fie des cris, cu rost sau fără rost, dar mai ales cu ampoare, repetiție și...diverstitate, pentru a alcătui așa zisa «picanterie», (menită să înfrângă concurența altora și să asigure succesul de librărie».

Din Sibiul baronului Șaguna ne-a venit un sol ; îl primim cu drag în căminul nostru.

/ . Batiu—Hoda

Plai. An. I. Nr. 1.

Apare Ia Cernauți într'un for mat simpatic, îngrijit. E scrisă bine. N'ar strica dacă s'ar da loc mai mult comentariilor critice.

Semnează rânduri frumoase d d . Mircea Streinul, . Asp. Munte, Neculai Pavel, Iulian Vesper, Ropceanu, G. Drumur și Gh. An- tonovici.

Li urăm „Plaiului" viață lungă- și deplină realizare conducătorilor săi.

--

Progres si Cultura Anul II, Nr. 1, Ian. 1934

PSALM.

*Soarele și bucuriile mi-au împurpurat gălgâitul răni,
Crucea spre Golgota departe, m'a îngenunchiat în mătâni.
Am încondeiat cu sânge pietrele 'n drum, ca mama ouăle de Paste,
Doamne, din ce m'ai trimis, azi poate nu m'ai cunoaște...
Visele căzute în tină, ca mărgelele deșirate ale unei cosânzene,
Mă, dor și adun, zi de zi, apusuri divine sub truditeie gene.
Gând de fericite mă cheamă, cum vânatul, ogarilor, nările
Și sufletul s'a 'mprăștiat, rugă de apos'ol în toate zările
Pe brațul crucii, în drum, s'a oprii gând alb din sbor,*

*Când am pornit, a sburat și astăzi de dânsul mi-i dor.
Depart, dincolo de zare, siravăd dtum fără poteci,
Acolo-s florile liniștei albe, isvoare de lumină pe veci.
Pentru gândul de-acolo, îngân de atuncea un psalm
Niprihănit și tânguios, Doamne, ca plânsul apei în cohalm.*

VASILE I POSTEUCĂ

Const. R. Crișan: Bucurii, (versuri)

Revista „Orientări” delà Moinești, menținută cu multe jertfe, dacă continuă să apară în vârtejul vremilor grele de astăzi, se datorește numai acestui om. Volumul d-sale de poezii **Bucurii**, cetit cu atențiune, ridică sufletul spre zări de vis . . . O poezie a D-lui Crișan mai ales dacă o citești după ce ai terminat un volum de poezii moderniste — îți umple sufletul de căldură.

Aproape în toate poeziile din volumul d-lui Crișan vibrează durerea. Dacă i-ar lipsi versului claritatea pe care a reușit așa de bine să i-o dea, poate elementul sensibil din, **Bucurii**, ar trece neobservat:

*Acelaș jug ne-a'nlănfuit amar
Dar tu cules-ai rod în otice an . . . — Nu plânge, tată — eu îs mai sărman, Eu, în
ogoare, sufletul mi-l ar . . .*

(Tată)

*Pârâul plânge, pomii plâng
Și câmpul poartă jale'n glas
SUNGHEI, ta sân, viața-mi strâng . . .*

. . . Eu pentru ce am mai rămas ?

(Toamnă[^])

„Chemarea cea sfântă” spre care trebuie să ne ridicăm — fie chiar cu răni sângerânde — se înțelege prea puțin. Acei cari o înțeleg, trec nebăgați în seamă :

*. . . Ș« ascult și mă dace mereu, Chemarea duioasă și sfântă . • .
E noapte din ziuă în sufletul meu, Ori inima, biata, mi-i frântă ? . . .*

fMă cheamă)

zia d-lui Crișan nu ne aduce ceva nou, dar ea s'a născut din substanța unui talent real și spontan. Din fiecare strofă se desprinde o durere sau o bucurie. Un vers din „Bucurii” este o flamură de vis, peste o noapte orfană de stele,...

V. Simon

--

Rev. **Țara Bârsei**, Anul IX, Nr. 4-5, Iulie-Oct. 1937

Despre CURIERUL, Sibiu.

Azi însă după al 4-lea nr. când scriem aceste șire, ne dăm seama că ne-am înșelat în presupunerea noastră. Revista nu nu mai că s'a menținut, dar nr. ultim ne vine sporit ca număr de pagini (36) și cu colaboratori noi, lărgindu-și și programul inițial. Iată cuprinsul nr. 4 : învierea (de Corn. Georgescu) Italia și R o mânia (de Pimen Constantinescu), Rolul social al preotului în im prejurările de astăzi (de Spiridon Cădea), Problemele existenței Statului (de N . N . Petra).

Broșurile revistei „Rânduiala”. Niciodată tineretul acestei țări n'a simțit mai mult nevoia de-a fi înțeles și apreciat. Surdă până ieri, cu clocot de furtună azi, frământarea între generații poate că este o caracteristică a începutului de eră nouă. Și nu dorim acestei țări ca împăcarea definitivă s'o facă, întocmai ca 1916, o amenințare din afară. E momentul ca gânditorii acestui tineret de-o parte, de altă parte puținii dintre bătrânii cari îl în țeleg, să încerce orice pentru a împăca, cu un ceas mai de vre me, cele două generații. E ceea ce încearcă tot scrisul de azi al tineretului serios și d'emn al acestei țări. In această privință broșurile „Rânduiei” aduc o lumină nouă: lumina unui crez înalt care stăpânește majoritatea tineretului românesc. E vorba de tineretul care simte durerile neamului, care vrea să-și dea viața pentru ridicarea lui. Creștinismul activ, trăit, e unâ din fețe'le crezului acestui tineret. Naționalismul e o altă față.

Despre acesta din urmă d-1 **D. C. Amzăr** încheagă gân duri noi în broșura d-sale „**Naționalismul tinerelului**”. D-1 A m zăr se prinde în luptă cu titani, cu hidre și balauri. Tineretul e acuzat că a importat doctrine străine. D-1 Amzăr arată că tocmai acuzatorii improvițați se bălăcesc în doctrine importate cari urmăresc distrugerea statului român până în temelie. Mai mult Chiar „țărănismul” care se face la noi e fundamental greșit. Iată de'ex. în domeniul cultural toată opera de până acum se reduce la crearea unui parazit bugetar: „culturalul”. Autorul șarjază și idcia cu care s'a împuiat urechea Românilor că satul românesc trebuie salvat, câtă vreme preocuparea noastră de căpetenie trebuie să fie orașul: el trebuie **creiat**, căci nu există. Singurul țărănism rodnic la noi e nu acela „întemeiat pe ideia interna țională de țaran, ci pe ideea românească de Țară și Neam”.

D-1 Amzăr răspunde și celor ce acuză tineretul de violență și teroare. Tineretul român nu atacă, el se **apără**, când e lovit în conștiința lui de Român și jignit în onoarea lui de om. Pe el îl jignesc nu batjocurile personale, ci batjocurile, ofensele și trădările cauzei pentru care luptă: înălțarea țării prin muncă și jertfă. Și încheie cu cei ce stau de-o parte, cii răspunsul pe care-I dă „neutrilor”. „Politica chestiune de temperament? In fața dușmanului care încalcă hotarele țării se mai întrebă cineva dacă războiții e o chestie de temperament?”. Politica românească trebuie să se ridice la fapte de proporții istorice prin „mobilizarea politică, morală și spirituala a întregului popor în jurul unui mare gest istoric, sub conducerea unui mare căpitan”.

În „**Gânduri pentru țara nouă**” dl *Ernest Bernea* se ocupă cu 4 chestiuni de actualitate: Ce înseamnă a face politică, Sat și Oraș, Ce este o graniță și Misiune românească.

Țară nouă poate crea numai un om nou. Omul politic de până acum și-a văzut mai mult de sine decât de țară. De aceea dl Bernea începe prin a arăta greșelile politicianismului partii noastre. Ele au creat „omul politic”, mediocritatea sau nulitatea ridicată la ranguri înalte. D-și citează pe Platon, care avea o concepție foarte înaltă despre omul politic. El trebuia să fie înainte de toate filosof (înțelept). Pentru ca un stat să se creeze, trebuie să se revină la concepția platoniană despre politică. „A face politică înseamnă să ai legături cu trecutul și să-1 îndrumezi în sensul năzuințelor sale firești. Înseamnă să faci istorie”.

Ca și dl Amzăr, dl Bernea atrage atenția asupra orașelor. Cine stăpânește orașele stăpânește Țara și Neamul. De aceea orașele trebuie să intre în stăpânirea Românilor. Prin urmare e vremea să se facă o invazie a copiilor de la sate la orașe. Și această necesitate nu admite desființare de școli pentru motive de... economie. Cum s'a întâmplat la noi. Iată apoi o definiție frumoasă și mult cuprinzătoare a graniței. Ea nu e nici o noțiune geografică, nici chiar una istorică. „O graniță e voința de a fi a unui popor. E puterea lui lăuntrică. E distanța limită pe care poate s'o fixeze țaria și voința unui popor”.

În fine, o țară nouă nu se poate clădi fără ca neamul să aibă o *misiune* de care să fie conștient. În lături cu scepticismul de până acum! Neamul românesc „va face să crească toiaș de lumină peste vremuri.” Puterea, cultura lui pot stăpâni veacurile viitoare. Trebuie să crezi în forțele creatoare ale lui pentru a putea lupta pentru ridicarea lui. (Îmi amintesc că revista „Însemnări Sociologice” din Iași vorbea cândva chiar de un „imperium românesc”).

Dar sunt prea condensate, prea pline de adevăruri cele două broșuri pentru a putea fi rezumate. Am insistat totuși, pentru a decide pe cititorii acestei cronici să le citească. Vor ieși câștigați din osteneala ce și-o dau.

Ax. Creangă

Pimen R. Constantinescu: România și Italia. Ed. rev. „Curierul”, Sibiu 1937. Pp. 15. Lei 10. Format 23X15V2. O scurtă privire asupra realizărilor politice dintre anii 1859 și 1919 ale României și Italiei, cu scoaterea în relief a nedreptății acestora la masa verde de la Versailles, prin mutilarea justelor lor revendicări teritoriale. — Broșura d-lui P. C. e totodată și o aspră șarjă la adresa d-lui N. Titulescu, care prin politica sa ca ministru de externe ne-a înstrăinat simpatiile unei națiuni surori, de care ne leagă nu numai străvechi amintiri comune, ci și interese vitale, — mai ales de când ducele Mussolini i-a cucerit prestigiul și respectul de care se bucură azi. — Păcat că autorul în șarjă sa alu necă, la adresa d-lui N. Titulescu, la calificative care strică seriozitatea lucrării.